

Пропозиції законодавчих змін

Регулювання фактів несвоєчасного подання депутатами місцевих рад декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

**Роман Жовнір
Олександр Мельниченко**

Київ-2019

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

Пропозиції (policy paper) підготовлено на основі матеріалів громадських розслідувань, які були проведені громадськими детективами Проекту “Підтримка запобігання корупції та проведення розслідувань шляхом залучення громадськості на місцевому рівні” (WikiInvestigation), що реалізується Фондом Інновацій та Розвитку та фінансується програмою Європейського Союзу “Підтримка громадянського суспільства, місцевої влади та прав людини в Україні” у 2019 році та стосувались виявлення відсутності декларацій депутатів місцевих рад в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Ці пропозиції націлені на вирішення проблеми недотримання суб’єктами декларування притисів передбачених Законом України “Про запобігання корупції”, а саме неподання депутатами місцевих рад декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Основними стейкхолдерами цього дослідження є Національне агентство з питань запобігання корупції України, Верховна Рада України, місцеві та районні ради.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

1. Неподання декларацій як всеукраїнська проблема

Громадськими детективами WikiInvestigation із залученням крауду, було перевірено наявність декларацій депутатів місцевих рад по всій Україні. Результати виявилися приголомшливими.

Всього громадськими детективами **6 уло перевірено**¹ понад 30 000 депутатів місцевих рад та виявлено, що 4 687 з них не подали декларацій про доходи.

(інфографіка по деяким областям)

Практично в кожній з перевірених місцевих та сільських рад виявилися депутати, які не подали декларації про майно, тим самим порушуючи закон.

Результати розслідування були різними. Частина депутатів порушувала Закон “Про запобігання корупції” в пункті 1 статті 45, тобто не було вчасно поданої декларації за минулий рік. Хтось зовсім ігнорував цей обов’язок та впродовж своєї каденції не подавав жодної декларації. Але тут важливий сам факт - по депутатах, які не подають декларації, практика однозначна - це корупційне правопорушення.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

¹ Платформа [Wikiinvestigation](https://wikiinvestigation.org)

Проте, незважаючи на таку величезну кількість депутатів, які ігнорують закон України, статистичні дані з НАЗК невітніші. Так, станом на 1 квітня 2019 року Національне агентство затвердило всього 114² обґрунтованих висновків за фактами умисного неподання декларацій (за аналогічний період 2018 року – 10). Крім цього, з початку року складено 183 адмінпротоколи за порушення вимог фінансового контролю (за аналогічний період 2018 року – 9). 60 із цих протоколів складені за фактами несвоєчасного подання декларацій, а 123 – за фактами неповідомлення або несвоєчасного повідомлення про суттєві зміни у майновому стані. 2 протоколи стосувались народних депутатів України, 93 – депутатів сільських, міських та обласних рад, 2 – складені стосовно заступника Міністра, 15 – щодо працівників суддівської гілки влади, 12 – щодо прокурорсько-слідчих працівників, 9 – стосовно працівників ДФС, 21 – щодо керівників державних підприємств, 29 – стосовно державних службовців різних категорій.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

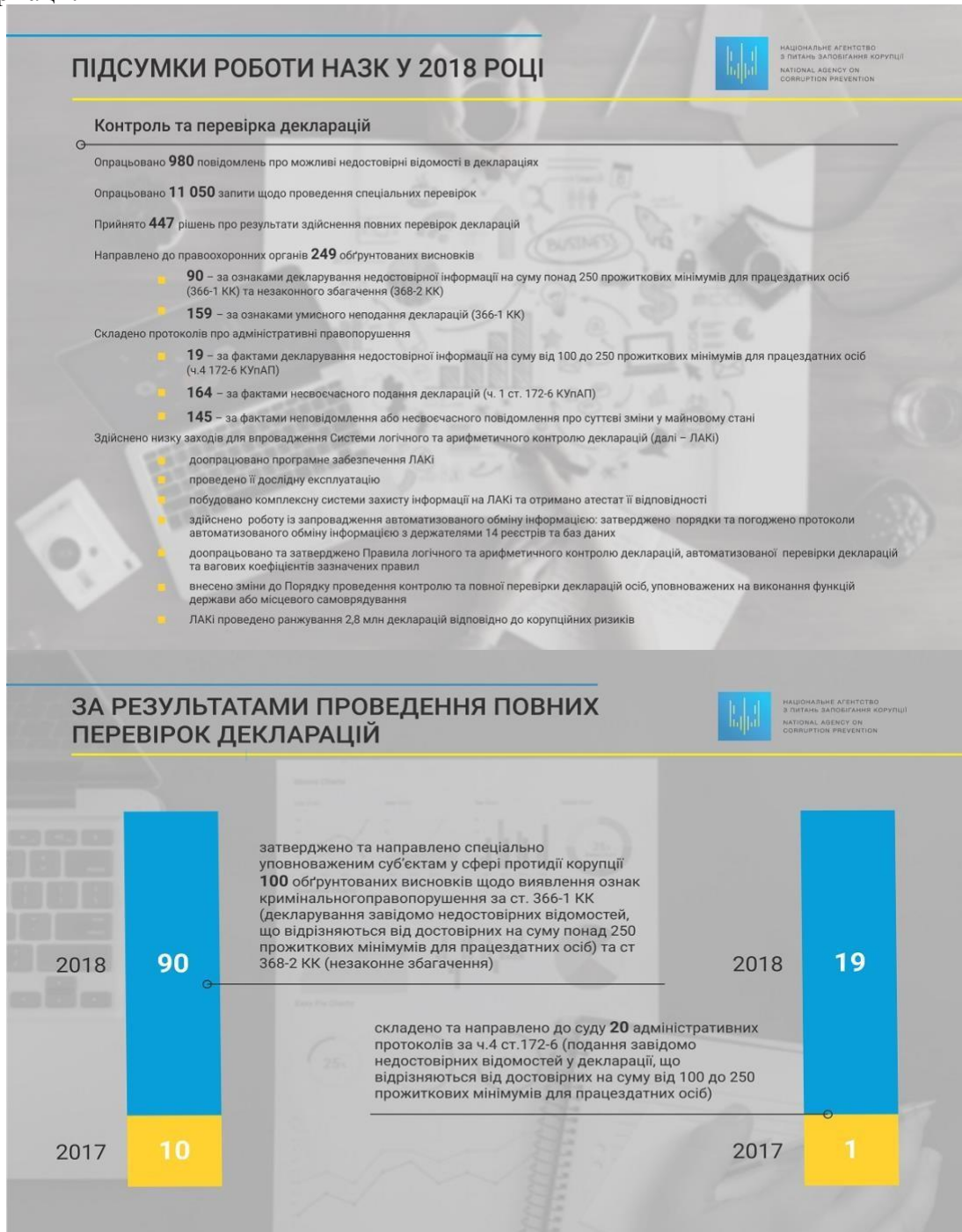

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

² Офіційний сайт НАЗК <https://nazk.gov.ua/uk/departament-perevirky-deklaratsij-ta-monitoryngu-sposobu-zhyttya/novyly/>

Ситуація за 2017 та 2018 роки не краща, що можна побачити з наведеної нижче інформації:

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

Крім того, відповідно до інформації із сайту Національної поліції³ основними порушеннями корупційного законодавства є невчасно подані декларації про майно та доходи, не внесення змін у майновий стан. Тобто найчастіше посадовці порушували вимоги фінансового контролю.

Лише за порушення цієї норми у січні поточного року поліцією було складено 1238 адміністративних протоколів з них 427 обласні, районні та сільські ради.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

³ Офіційний сайт Національної поліції: <https://www.npu.gov.ua/news/korupczija/z-pochatku-roku-departamentom-zaxistu-ekonomiki-vikrito-1067-osib-u-korupcziji/>

2. Законодавство: витоки проблеми

З 2014 року Україна прагне наблизити антикорупційні стандарти до міжнародних та у зв'язку з цим впроваджує відповідні нормативно-правові акти. У 2014 році було прийнято Закон України «[Про запобігання корупції](#)»⁴ (надалі – Закон), який, по суті, є своєрідним наріжним каменем у створенні нової системи запобігання корупції, що мала б сприяти зниженню рівня корупції в нашій державі.

Одним із кроків, що передбачаються вищезгаданим Законом є впровадження фінансового контролю, насамперед через подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 45 ЗУ «Про запобігання корупції»).

Суб'єктами, які, згідно з Законом, зобов'язані подавати щорічні декларації, є особи зазначені у пункті 1, підпунктах "а" і "в" пункту 2, пункті 5 частини першої статті 3 цього Закону. Серед інших до таких осіб належать народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, *депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови*; державні службовці, *посадові особи місцевого самоврядування (підпункт "б", "в" пункту 1 Закону)*.

Частиною першою статті 45 Закону особи, зазначені вище зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі - декларація), за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

У разі невчасного подання декларації або не подання декларації взагалі особами, які підпадають під дію Закону, вони можуть бути притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

1. Невчасне подання:

– адміністративна відповідальність (штраф від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян – тобто від 850 до 1700 гривень) у разі відсутності поважних причин несвоечасного подання декларації (наприклад, хвороба, відрядження, мобілізація) – *стаття 172-6 КУпАП*⁵.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

⁴ Закон України «[Про запобігання корупції](#)»

⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення

2. Умисне неподання декларації:

– кримінальна відповідальність може настати за умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації (штрафом від 2500 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – тобто від 42500 до 51000 гривень - або громадськими роботами на строк від 150 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 2 років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років) – *стаття 366-1 ККУ*⁶.

Наразі практика застосування вищезгаданої норми ККУ є доволі суперечливою та вибірковою. За даними з ЄДРСР, у період з її запровадження у 2014 році й до кінця 2018 року було винесено 75 вироків за ст. 366-1 ККУ. Причому якщо розбити за областями виходить доволі цікава статистика: Київ – 2 вироків, Київська обл. – 2 вироків, Чернігівська – 0, Житомирська – 2, Черкаська – 13, Рівненська – 2, Сумська – 2, Тернопільська – 3, Волинська – 3, Полтавська – 1, Харківська – 1, Івано-Франківська – 1, Вінницька – 1, Одеська – 3, Херсонська – 0, Дніпропетровська – 2, Закарпатська – 6, Донецька – 3, Чернівецька – 2, Запорізька – 4, Хмельницька – 1, Миколаївська – 0, Кіровоградська – 2, Луганська – 5, Львівська – 14.

Що також цікаво, що у тій же Львівській області 12 із 14 вироків винесені щодо депутатів однієї сільської ради – Желдецької.

У 2019 ситуація стала трохи кращою: станом на 01.07.2019 було винесено 21 вирок за ст. 366-1 ККУ, а також задоволено 1 апеляційну скаргу прокурора щодо цього питання.

На жаль, у порівнянні з реальною кількістю фактів правопорушення, які були виявлені при перевірці декларацій депутатів сільських та селищних рад, це надзвичайно мала кількість.

Окрім того, згідно із пунктом 7 частини 1 статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»(зі внесеними змінами до нього), набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення депутата до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, може бути підставою для дострокового припинення депутатських повноважень.

По суті, створюється лише ілюзія карності за таке правопорушення, тому депутати можуть спокійно працювати надалі, без подачі декларацій.

Адміністративна відповідальність в свою чергу, передбачає доволі незначне покарання, максимальна сума штрафу 5100 гривень (в разі повторного правопорушення протягом того ж року).

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

Щодо питань перевірки фактів своєчасного подання депутатами місцевих рад декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Варто зазначити, що, по суті повноважень на масову перевірку цих фактів не має жоден із органів державної влади чи орган місцевого самоврядування.

Згідно з ч. 2 ст. 49 ЗУ «Про запобігання корупції» державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, а також юридичні особи публічного права зобов'язані перевіряти факт подання суб'єктами декларування, які в них працюють (працювали або входять чи входили до складу утвореної в органі конкурсної комісії, до складу Громадської ради доброчесності, відповідних громадських рад, рад громадського контролю, утворених при державних органах), відповідно до цього Закону декларацій та повідомляти Національне агентство про випадки неподання чи несвоечасного подання таких декларацій у визначеному ним порядку.

Отже, місцеві ради не мають права перевіряти факти подання зазначених декларацій їхніми депутатами. Також при подальшому аналізі змісту ст. 49 Закону, доходимо висновку про неможливість здійснення відповідної перевірки й юридичною особою чи фізичною-особою підприємцем, з якою такий депутат місцевої ради перебуває у трудових відносинах. Але водночас сільський/селищний голова, як головна посадова особа територіальної громади села/селища є відповідальним за впровадження антикорупційної політики на місцях.

У ст. 1 Закону визначено, що спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Після аналізу відповідних нормативно-правових актів (*Конституції України*, ЗУ «Про прокуратуру», ЗУ «Про Національну поліцію», ЗУ «Про запобігання корупції», ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України») приходимо до висновку, що лише НАЗК може здійснювати контроль та перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в порядку, визначеному цим Законом (п. 8 ч. 1 ст. 11 Закону).

Про такий порядок йдеться у підпункті б п. 1 ч. 1 ст. 12 Закону, відповідно до якого НАЗК має право отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог цього Закону, та проводити за власною ініціативою перевірку можливих фактів порушення вимог цього Закону. Але знову потрібно пам'ятати про те, що депутати місцевих рад як правило не перебувають у трудових відносинах з місцевою радою (саме у статусі депутата), тому єдиним шляхом за допомогою якого НАЗК може здійснити перевірку та контроль за своєчасністю подання депутатами місцевих рад відповідних декларацій є звернення до НАЗК юридичної чи фізичної особи із заявою про конкретний факт неподання чи несвоечасного подання такої декларації.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Крім того, відповідно до частини *1 статті 45 Закону України “Про місцеві вибори”*⁷ декларації про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру за рік, що передує року початку виборчого процесу, подається кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, старости за формою, встановленою [Законом України “Про засади запобігання і протидії корупції”](#). Посилання у даній статті на Закон, який втратив чинність робить дану норму недієвою, що потребує законодавчого регулювання.

Таким чином, з однієї сторони контроль за своїми обранцями покладений на, по суті, найбільш зацікавлених в їхній доброчесності – громаду, людей, що їх обирали. Однак, враховуючи доволі невисокий рівень правової свідомості громадян нашої держави, даний механізм є досить неефективним та потребує певного реформування.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

⁷ ЗУ “Про місцеві вибори”

3. Міжнародний досвід

У відповідності до законодавства Ірландії обов'язок кожного члена місцевої влади та службовця дотримуватися належних стандартів доброчесності, поведінки та турботи про суспільні інтереси.

Задля унеможливлення посилення на причину неподання чи несвоєчасного подання декларації використовують роздрукований варіант затвердженої форми. Після його заповнення членом місцевої ради, його сканують та розміщують у публічному реєстрі.

Фінансове звітування депутатів місцевих рад, найкраще проілюструвати на прикладі Великобританії та США.

У Великобританії декларування своїх статків депутатами відбувається щороку, контролем за своєчасною подачею декларацій займається Офіс громадської опіки (Office of the Public Guardian (OPG))⁸. Форма подачі є стандартною, у випадку відмови подачі декларації або додаткової інформації Офіс може подати позов до спеціалізованого суду (Court of Protection) для відкликання депутата та заміною його на іншого.

У США питаннями фінансового звітування місцевих депутатів займається Офіс головної бухгалтерії (General Accounting Office). Щороку кожен місцевий представник має заповнити стандартну форму декларування, що містить наступні розділи:

- дані про доходи/видатки; нерухомість (купівля/продаж/оренда);
- банківські рахунки та трансакції; наявність приватних колекцій та готівки тощо.

У випадку порушення процедури заповнення декларацій або внесення свідомо хибної інформації, Офіс зобов'язаний повідомити про це Судову аудиторсько-слідчу службу (Forensic Audits and Investigative Service), яка у свою чергу проведе розслідування та передасть матеріали в правоохоронні органи, у даному випадку Прокуратуру США.⁹

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

⁸ Office of the Public Guardian

⁹<https://rada.oporaua.org/analitika/a-iak-u-nykh/21936-a-iak-u-nykh-zvituvannia-deputativ-mistsevykh-rad>

Цікавою є практика у Литві. Декларація про доходи та майно, уніфікована форма якої розроблена Центральним податковим управлінням, повинна включати інформацію щодо об'єктів, які перебувають у власності декларанта, а саме:

- нерухоме майно, включаючи незакінчені будівельні споруди;
- рухоме майно, що підлягає реєстрації відповідно до нормативно-правових актів держави;
- грошові кошти, що зберігаються в банках та інших кредитних установах або в будь-якому іншому місці, загальна сума яких перевищує 580 € ;
- твори мистецтва, коштовності, ювелірні вироби та дорогоцінні метали, вартість яких перевищує 580 €;
- цінні папери, коли загальна вартість яких перевищує 580 €.

Кожна державна установа/орган місцевого самоврядування є відповідальною за первинний збір декларацій осіб, що працюють у цій установі, а також за їх первинний перегляд та зберігання. Такі обов'язки покладаються на керівників таких органів або спеціально призначених осіб.

Державна податкова інспекція при Міністерстві фінансів несе відповідальність за подальшу обробку декларацій про доходи та майно.

Окрім того, Центральна виборча комісія обробляє декларації, що подаються кандидатами на посади у органах місцевого самоврядування. Уповноважені особи податкового управління (податкові адміністратори) перевіряють точність наданих у деклараціях даних.

Особи, які підлягають декларуванню та не подали декларації або подали її несвоєчасно, підпадають під адміністративну та кримінальну відповідальність.

У Румунії з 2007 року функціонує Національне антикорупційне агентство (НАА), яке є автономним адміністративним органом, до повноважень якого належить перевірка декларацій про майно, зокрема і членів органів місцевого самоврядування.

У декларацію про майно включено інформацію щодо рухомого та нерухомого майна, у тому числі коштів на банківських рахунках та готівкою, а також боргові зобов'язання та позики. Декларації подаються

- щорічно;
- після зайняття посади та при звільненні;
- при реєстрації кандидата на будь-яку виборчу посаду.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Декларація подається у письмовому вигляді з підписом декларанта. Ці декларації збираються уповноваженою особою у кожному органі місцевого самоврядування, який здійснює їх попередню перевірку та у разі наявності певних порушень (неподання декларації, несвоєчасне подання, внесення неправдивої інформації) інформує декларанта про можливі виявлені правопорушення, після чого членам органам місцевого самоврядування надається можливість повторно подати декларацію. Після цього декларації надсилаються уповноваженою особою до НАА та розміщуються на веб-сайті відповідної установи (інформація у сканованому вигляді зберігається 5 років та доступна для всіх).

Перевірка інформації наданої у деклараціях про доходи та відсутності такої декларації взагалі можлива 2 способами:

1. Відповідно до приватної скарги, що подається фізичною або юридичною особою на конкретного представника місцевої влади.
2. Відповідно до рішення Голови НАА, що базується на отриманій інформації, у тому числі за інформацією з мас-медіа.

НАА має повноваження накладати санкції у вигляді штрафів за несвоєчасне неподання чи неподання декларацій.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

4. *Вирішення проблеми*

Враховуючи законодавчі прогалини у сфері регулювання відносин, щодо декларування депутатами місцевих рад майнового стану, необхідне внесення низки змін у чинне законодавство України.

Варто зауважити, що наразі в тексті деяких законодавчих актів не внесено навіть відповідних коригувань у зв'язку з прийняттям у 2014 році ЗУ «Про запобігання корупції». Зокрема у [ЗУ «Про місцеві вибори»](#) п. 1 ст. 45 досі звучить так:

- Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за рік, що передує року початку виборчого процесу, подається кандидатом у депутати, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови, старости за формою, встановленою Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції".

Тому пропонована зміна до формулювання цієї статті:

- Кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, зареєстрований у порядку, встановленому цим Законом, подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до Закону України "Про запобігання корупції".

Також, відповідно до п.7 ч.1 ст.5 [ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»](#)¹⁰ дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради:

- набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення **або правопорушення, пов'язаного з корупцією, та застосовано покарання або накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю**, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

¹⁰ ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»

Тому пропонована зміна до формулювання цієї статті:

- набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення **або правопорушення, пов'язаного з корупцією**, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

Таким чином, за неподання декларації або несвоєчасне подання декларації депутати місцевої ради автоматично припинятимуть повноваження.

Щодо механізму власне контролю над своєчасним поданням депутатами місцевих рад декларацій, то пропонується створити у межах сільської/селищної ради (самою сільською/селищною радою) спеціальний уповноважений підрозділ або обрати особу з питань запобігання, протидії та виявлення корупції. На уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання, протидії та виявлення корупції покласти обов'язок перевірки фактів подання декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання декларацій депутатами сільської ради (у тому числі у випадку, якщо депутати подають декларації за основним місцем роботи). Відповідне рішення про створення такого органу/посади має бути прийнято на сесії відповідної місцевої ради

Попри той факт, що не існує прямого законодавчого зобов'язання сільського голови перевіряти та інформувати про факти неподання декларацій депутатами сільських/селищних, він є відповідальним за впровадження антикорупційної політики у селі/селищі, тому такі функції можуть бути покладені на нього.

Дослідження теми неподання декларацій, також, демонструє дієвість і [превентивних](#)¹¹ методів, таких як - розміщення на сайтах сільських рад оголошення щодо необхідності обов'язкової подачі декларацій.

Тому як **альтернативний варіант пропонується** прийняття сільськими радами рішень щодо інформування та забезпечення подання депутатами місцевих рад декларацій про майно, доходи та витрати і зобов'язання фінансового характеру.

Також, наявність єдиного уніфікованого реєстру державних службовців може значно полегшити можливість відслідковувати факти несвоєчасного подання (або неподання) декларацій особами, зазначеними у п. 1 статті 3 ЗУ «Про запобігання корупції», оскільки на основі Реєстру можна було б розробити сервіс для автоматизованої перевірки факту подання декларацій. Доцільність запровадження автоматизованої перевірки факту подання декларацій була доведена під час проведення масштабного всеукраїнського розслідування громадськими детективами Проекту WikiInvestigation.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

¹¹ Офіційний сайт Ковельської сільської ради

5. Комунікаційна стратегія

Комунікаційна стратегія може включати наступні елементи:

- Створення груп стейкхолдерів відповідно до запропонованих альтернатив;
- Просування ідей законодавчих змін щодо неподання декларацій депутатами місцевих рад через медіа (новини, публікації, пости в соцмережах, експертні думки);
- Проведення консультацій і переговорів із низкою громадських організацій, які займаються політиками щодо вдосконалення чинного законодавства у частині регулювання подання декларацій депутатами місцевих рад;
- Проведення семінарів/тренінгів з навчання;
- Проведення “круглого столу”.

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку

Погляди, висвітлені в цій публікації, можуть не співпадати із поглядами Європейського Союзу.

Література:

1. Офіційний сайт проекту Wikiinvestigation;
2. Офіційний сайт НАЗК;
3. Офіційний сайт Національної поліції;
4. Закон України «Про запобігання корупції»;
5. Кримінальний кодекс України;
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення;
7. ЗУ «Про статус депутатів місцевих рад»;
8. ЗУ «Про місцеві вибори»;
9. [Відповідь](#) Центрального офісу реформ при Мінрегіоні України;
10. Офіційний сайт Ковельської сільської ради;
11. «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво»

Цей проект фінансується
Європейським Союзом

Цей проект реалізовується
Фондом Інновацій та Розвитку